

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ТА ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Корх Вера

DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0005

Анотація

Актуальність. В умовах війни соціально-психологічна підтримка населення має стати важливим пріоритетом державної політики України з метою збереження ментального здоров'я дітей та дорослих. Мета статті - узагальнити особливості психокорекційної та психотерапевтичної допомоги дітям та педагогам закладів дошкільної освіти в умовах війни в Україні.

Методологія. Аналіз наукової та практико-орієнтованої психолого-педагогічної літератури, порівняння, систематизація та узагальнення дотичної до теми науково-практичної інформації. Узагальнення досвіду використання автором методів науково-пошукової, психоедукаційної, та науково-педагогічної роботи.

Результати. У статті проаналізовано психоемоційні стани дітей-дошкільників, які зростають під час війни, узагальнено досвід соціально-психологічного супроводу таких дітей та психологічної підтримки їх вихователів. Представлено життєзмінювальні технології та техніки роботи з психоемоційними станами дітей дошкільного віку в психотерапевтичному процесі. Наголошено на особливостях емоційно підтримуючої комунікації з дітьми в умовах війни. Представлено ефективні технології різних напрямів арт-терапії для використання в такій роботі: ігрова терапія, терапії малюванням, казкотерапія, рекомендовані дитячі казки для психотерапевтичної роботи з дітьми. Висвітлено зміст тренінгу для педагогів закладів дошкільної освіти, розробленого з метою профілактики та психокорекції психоемоційних станів та психічного здоров'язбереження таких фахівців для роботи з дітьми дошкільниками в стресових умовах українського сьогодення.

Ключові слова: соціально-психологічний супровід, діти дошкільного віку, педагоги закладів дошкільної освіти, арт-терапевтичні технології, тренінгові технології.

Актуальність

Військові реалії життя в Україні виступають стресовим фоном для дітей та дорослих. За даними соціально-психологічних досліджень 2025 року (Діти війни. Державна інформаційна платформа, вересень 2025) 40% українських дітей почуваються в небезпеці, 44% дітей мають ознаки потенційного ПТСР. Статистика дітей війни станом на травень 2025 року: 652 дітей загинуло, 2145 поранено, 2191 зникло, 45124 дітей знайдено, 19546 депортовано або примусово переміщено, 1592 повернено, 20 дітей постраждало від сексуального насильства.

В умовах війни соціально-психологічна підтримка населення має стати важливим пріоритетом державної політики України з метою збереження

ментального здоров'я дітей та дорослих. У зв'язку з цим розроблено Всеукраїнську програму ментального здоров'я «Ти як?». Оцінюючи психоемоційний та психофізіологічний стан дітей, які пережили психотравмівні події в умовах війни в Україні, можна зробити висновок, що для них найбільш важливим є соціально-психологічний супровід, отримання психокорекційної та психотерапевтичної допомоги. Дослідженням цих питань та розробкою відповідних психотерапевтичних технологій займаються українські науковці і практики у галузях педагогіки та психології: А. Богуш, Н. Булатевич, Л. Бейкун, Г. Братасюк, О. Вознесенська, Т. Васишина, Л. Галіцина, Ю. Губарева, Л. Калмикова, В. Кузьменко, Т. Курганська, І. Литвинова, І. Луценко, К. Мілютіна, А. Нестер, Н. Опришко, С. Поворознюк, С. Ройз, Н. Сабліна, О. Скордіна, О. Тараріна, О. Рейпольська, В. Хромець, Ю. Хмелівська та інші.

Метою даної статті є окреслення специфічних особливостей психокорекційної та психотерапевтичної взаємодії з дітьми та педагогами закладів дошкільної освіти в умовах війни в Україні. Відповідно конкретизуючи мету, розкриємо завдання нашого дослідження: 1) охарактеризувати психоемоційні стани дітей та педагогів в умовах війни; 2) визначити особливості соціально-психологічного супроводу дітей та педагогів ЗДО в умовах війни; 3) описати психотерапевтичні технології та техніки роботи з психоемоційними станами дітей з травматичним досвідом у психотерапевтичному процесі; 4) висвітлити тренінгові технології психологічної роботи з педагогами закладів дошкільної освіти, орієнтовані на їх психічне здоров'язбереження в умовах війни.

Методологія

При написанні статті застосовано аналіз наукової та практико-орієнтованої психолого-педагогічної літератури, синтез, порівняння, систематизацію та узагальнення дотичної до теми науково-практичної інформації. Також узагальнено результати досвіду використання автором методів науково-пошукової (спостереження, бесіди, самооцінювання) та науково-педагогічної роботи (тренінгові, арт-терапевтичні технології) у психоедукаційній та психотерапевтичній взаємодії зі студентами спеціальності «Дошкільна освіта» та працюючими педагогами вихователями.

Результати

Аналіз останніх публікацій підтверджує, що під час війни страждає не лише дорослі, а й діти, і це відображається на їх психоемоційному стані. Як і у випадку дорослого населення *воюючої країни, тривога, страх, психологічні травми, стреси, посттравматичні стресові розлади (ПТСР), депресії* тощо – невід'ємні супутники дитячого переживання воєнних подій. Дослідниці Ройз С., Булавінова К. та Побережна Ю виділяють такі прояви ПТСР у дітей: нав'язливі спогади, про які

дитина може не зізнаватись дорослим, і водночас уникання всього, що нагадує про пережите; емоційне напруження, вияви агресії або ж навпаки, апатичність, депресивність, емоціна відстороненість; порушення сну, страшні сновидіння, тривожність та постійне очікування повторення подій; порушення когнітивних функцій; зацикленість на сюжеті пережитого, його повторення у грі (Ройз С., Булавінова К., Побережна Ю., 2023).

Колектив авторів (Луценко І. та ін.) рекомендують педагогам застосовувати в роботі з дітьми війни розроблену ними технологію організації емоційно підтримуючої комунікації (ТЕПК), яка базується на наступних принципах: емоційно-ціннісної спільності, гуманізації комунікативних настанов педагога, професійної та мовленнєвої етики, діалогічності, розвитку особистості дитини, врахування індивідуально-психологічних особливостей та ситуативного психоемоційного стану у мовленнєвій взаємодії. Дана технологія, зокрема, полягає у використанні педагогом та іншими дорослими навичок ефективного слухання, мовленнєвих висловлювань згоди, підбадьорювання, схвалення, позитивної випереджальної оцінки; передбачає вміння дорослого встановлювати продуктивний емоційний, просторовий, мовленнєвий та інтеракційний контакт з дітьми; володіння оптико-кінестичніми засобами комунікації: регулювання міміки обличчя (усмішка, вираження та контроль емоцій), погляд («очі в очі» та «обличчя в обличчя»), позу (відкритості, довіри, готовності до спілкування), жести і дотики (погладжування, рукостискання, поплескування, обійми, поцілунки).

Більшість дітей, які розвивають тривожні особливості через пережиті психотравматичні події, мають труднощі у вираженні власних думок в монологах перед громадою, у спілкуванні з дорослими та однолітками. Вони стикаються з проблемами, які для них здаються складними, надто важкими для подолання. Внаслідок психологічного дискомфорту багато дітей стають замкнутими, а деякі відмовляються виконувати будь-які завдання. (Луценко І., 2018).

Інша ефективна психотехнологія для роботи з дітьми, що пережили війну - *арт-терапія*, яка базується на стимулюванні творчого потенціалу дитини та її внутрішніх механізмів саморегуляції. Ця техніка відповідає дитячим потребам, зокрема у вияві мовленнєвого самовираження та утвердженні себе як комунікативної особистості в соціальному оточенні. Важливо використовувати різні форми арт-терапії, оскільки вони сприяють виникненню позитивних емоцій, допомагають дітям подолати апатію та байдужість до спілкування, сприяють активності та творчості, допомагають впоратися із тривогою, напруженням, невпевненістю та пасивністю, спричиненими психотравматичними подіями. (Луценко І., Богуш А., Калмикова Л., Кузьменко В., Поворознюк С., Рейпольська О., 2018).

Зображувальна або арттерапія – це зцілення за допомогою візуального мистецтва. Малюнок як форма виразного вираження, починається в самому ранньому дитинстві. У рамках психодинамічного та розвивального підходу використання малюнків у роботі з дітьми дає уявлення про внутрішній світ дитини,

емоції та внутрішні конфлікти. Малюючи, діти виражають свої ідеї та сприйняття світу, в якому вони живуть, а також того, як вони справляються з переживаннями та зі світом навколо себе (Moschini LB., 2005; Betts DJ., 2006, 2012).

Ігрова терапія зазвичай базується на використанні рольових ігор, які мають значний вплив на розвиток особистості дитини. Під час гри, обираючи певну роль, кожна дитина легко перетворюється на обраного персонажа. Процедура ігрової терапії включає в себе виконання дітьми спеціальних вправ, які охоплюють як вербальну, так і невербальну комунікацію, а також програвання різних життєвих ситуацій. Під час ігрової терапії зникають симптоми посттравматичних стресових розладів, тривожні риси розвитку замінюються творчими здібностями, розвивається мовленнєвий потенціал дошкільників. (Луценко І., там само).

Казкотерапія представляє собою універсальний та привабливий метод роботи вихователів та психологів із дітьми, особливо з тими, які пережили війну. Вона розкриває та розвиває творчі здібності дітей, зокрема, розвиває їхнє мовлення. Казкотерапія активізує внутрішні резерви та потенціал особистості. Під час казкотерапії також відбувається терапія через створення казкової атмосфери. У казці завжди є відчуття безпеки, яке сприяє зняттю тривоги, невпевненості та подоланню страхів, спричинених пережитими подіями.

Для використання з метою казкотерапії дітей рекомендовані автентичні авторські українські аудіоказки Заслуженої артистки України Руслани Лоцман. Ці казки створено авторкою в рамках інноваційних проєктів: «Пісенна світлиця», «Пісенна казка», «Пісенний щоденник», «Пісенний кошик». Слухаючи казки української артистки Р. Лоцман, можна поринути у чарівний світ пісні та казки. Можна уявити себе в українському селі, в автентичній українській хаті на місці мами, яка співає українські народні пісні разом зі своїми дітьми. Ці пісні грають психотерапевтичну та емоційно підтримуючу дію для душі дитини в умовах війни та щоденного стресу. Прадавня сила українського народу закодована у народних піснях, які споконвіку підтримували та підіймали народний Дух у боротьбі за волю та незалежність. Через театралізоване мистецтво та пісенну творчість Руслана Лоцман вміло демонструє казкотерапію в дії (Лоцман Р., 2022).

В умовах воєнного стану в Україні важливо турбуватися не тільки про ментальне здоров'я дітей, а й педагогів, батьків, допоміжного персоналу та інших дорослих, які щоденно взаємодіють з дітьми. На завершення теоретичного огляду представимо власний дослід використання наведених технологій в роботі з дітьми дошкільного віку та дорослими (вихователями та майбутніми педагогами ЗДО).

Учасниками освітнього процесу є діти, батьки та педагоги. Психоемоційний стан окремого педагога впливає на загальний психологічний клімат у колективі колег та дітей в освітньому закладі, батьків, які довіряють вихователю дитину. Ефективна

взаємодія цих ланок забезпечує успішну освітню соціалізацію дошкільнят, продуктивну реалізацію завдань їх дошкільного виховання.

У своїй науково-педагогічній діяльності з підготовки педагогів закладів дошкільної освіти в межах викладання студентам спеціальності А2 «Дошкільна освіта» дисциплін «Психологія» та «Арт-технології у роботі з дітьми» на регулярній основі ми широко використовуємо арт-терапевтичні технології: техніки нетрадиційного зображувального мистецтва, розфарбовка арт-терапевтичних розмальовок на теми пошуку психологічної підтримки в умовах війни, емоційний катарсис (вільна зображувальна діяльність на ватманах паперу кольоровими фарбами у музичному супроводі), малювання на манній крупі (авторський варіант пісочної терапії), озвучування своїх асоціацій, думок, переживань, емоційних станів та почуттів з метою глибшого усвідомлення. Такі практики не лише мають відчутний рекреаційний ефект, а й стають важливою частиною психолого-педагогічного досвіду майбутніх вихователів ЗДО.

Інший релевантний досвід з соціально-психологічного супровіду гармонізації психоемоційного стану та психорелаксації вихователів ЗДО препадає на вересень-листопад 2024 року, коли автором було проведено серію тренінгів для педагогів мережі закладів дошкільної освіти «Хелло кідс» міста Києва. Під час тренінгових занять учасники щиро ділилися думками та емоціями, досвідом та бажаннями, мріями про Мир та Перемогу, усвідомлювали та озвучували чинники психоемоційного вигорання (війна, навантаження на роботі, тривоги, відсутність планування та контролю в умовах невизначеності під час війни, блекаути, невдоволення та претензії батьків вихованців, сімейні проблеми тощо). Разом шукали ресурси психоенергетичного відновлення (сон, смачна їжа, вода, відпочинок на природі, прогулянки, підтримка та людов рідних, неформальне спілкування з колегами та друзями, музика, живопис, театр, танці, спорт, масаж, плавання, шопінг тощо). На наших психотренінгах успішно впроваджено дихальні стабілізуючі, арт-терапевтичні та медитативні техніки з метою психорелаксації. Наприкінці учасникам надано контакти безкоштовних ліній психологічної допомоги. Детальну програму тренінгу для педагогів ЗДО представлено в авторській статті (Корх В., 2025: 55-69).

Висновки

На сторінках статті проаналізовано психоемоційні стани дітей, постраждалих від війни та особливості соціально-психологічного супроводу дітей війни, а саме: описано психотерапевтичні життєзмінювальні технології та техніки роботи з психоемоційними станами дітей війни у психотерапевтичному процесі; охарактеризовано особливості організації технології емоційно підтримуючої комунікації з дітьми в умовах війни, наведено приклади застосування технологій різних напрямів арт-терапії у психотерапевтичній роботі з дітьми (ігрової терапії, казкотерапії, терапії малюванням), представлено рекомендовані дитячі казки для

психотерапевтичної роботи з дітьми. Висвітлено досвід апробації тренінгу для педагогів закладів дошкільної освіти з метою профілактики та психорекції психоемоційних станів та психічного здоров'язбереження в стресових умовах війни.

Список використаних джерел

- Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». URL: <https://howareu.com/>
Діти війни. Державна інформаційна платформа, вересень 2025. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/>
- Корх, В. (2023). Особливості психотерапевтичної роботи з психоемоційними станами дітей війни. *Освітньо-науковий простір*. (5 (2)). С.103-114. DOI: [https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.5\(2\).2023](https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.5(2).2023)
URL: <https://ess.npu.edu.ua/index.php/ess/article/view/69>
- Korkh, V. (2025). PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF CHILDREN AND TEACHERS OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS DURING WAR IN UKRAINE. *Institutio infantium Vedecký recenzovaný časopis pre teóriu a prax výchovy a vzdelávania detí predškolského veku 1/2025 (číslo 1, ročník 2, jún 2025)*. P. 55-69. URL: https://omep.sk/wp-content/uploads/2025/06/CASOPIS_II_OMEP_1_2025_jun.pdf; Психологічний супровід дітей та педагогів закладів дошкільної освіти в умовах війни в Україні
- Корх, В. (2025). Психологічний супровід дітей та педагогів закладів дошкільної освіти в умовах війни в Україні. *Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження)*: збір. матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., (м. Київ, 24 квітня, 2025 р.) / за ред. Т. О. Олефіренко, Г. Г. Цветкової, Л. В. Барановської. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова. С. 40-48. URL: [Міжнародна конференція 24.04.2025 – Google Диск](#)
- Литвинова І., Курганська Т. (Ред.) (2023). Психологія сім'ї: техніки підтримки родини: метод. посіб. / за ред. І. Литвинової, Т. Курганської. Київ: ТОВ «7БЦ».. 264 с.
- Лоцман Р. (2022). Українські аудіоказки для дітей. Київ. URL: <https://youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vV9mXXbHjo0QnQ3QThLly6-&si=NuDvXmRAtrgxhAAr>
- Луценко І. (Ред.) (2018). Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології: навч.-метод. посіб. / І. Луценко, А. Богуш, Л. Калмикова, В. Кузьменко, С. Поворознюк, О. Рейпольська; за наук. ред. І. Луценко. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 211 с.

-
- Ройз, С. (2023). Антистресові техніки відновлення. Київ. URL: https://megogo.net/ua/view/22559076-vseukrains-kiy-urok-z-mental-nogo-zdorov-ya-1-6-klasi-ti-yak-povertaiemos-doshkoli.html?fbclid=IwAR0eDa586nF_dR4_7wRcKnR6D8321jMXGUrkgVNkaciXJag_WsHTbn-8lw
- Ройз, С., Булавінова, К., Побережна, Ю. (2023). *Ментальне здоров'я дітей під час війни: поради батькам та опікунам: методичні рекомендації. Всеукраїнська програма ментального здоров'я за ініціативою О. Зеленської «Ти як?»*. (Я. Дзюбенко, Ред.). 54 с.
URL: <https://howareu.com/storage/app/media/2%20Selfhelp/zdorovyaditeipidchasviiniaptechka-1.pdf>
- Сабліна, Н. (2023) Арттерапія у робот із військовими та їх родинами: посібник для психологів, педагогів, психотерапевтів, військових та арттерапевтів. Вінниця: ТВОРИ. 112 с.
- Скордіна О. (2024). Арттерапевтичний альбом «Дім у собі». Підтримка в малюнках і текстах для тих, хто береже свій дім у собі. Київ: В-во Ростислава Бурлаки. 176 с.
- Тарарина, Е. (2019). Практикум по арт-терапії в роботі з дітьми: науч-метод. посіб. 2-е изд. доп. Киев: АСТАМИР-В, 256 с. URL: https://vtkosnova.com/wp-content/uploads/2019/10/Praktikum_po_art_terapii_v_rabote-2.pdf
- Betts, DJ. (2006). Art therapy assessments and rating instruments: do they measure up? *Arts Psychother.* 33(5):371- 472.
- Betts, DJ. (2012). Positive art therapy assessment: looking towards positive psychology for new directions in the art therapy evaluation process. In: Gilroy A, Tipple R, Brown, C, editors. *Assessment in art therapy*. London: Routledge. p. 203-18.
- Moschini, LB. (2005). *Drawing the line: Art therapy with the difficult client*. Hoboken, New Jersey: John Wiley.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF CHILDREN AND TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN WAR CONDITIONS

Korkh Vera

DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0005

Abstract

Relevance. In war conditions, social and psychological support of the population should become an important priority of the state policy of Ukraine in order to preserve the mental health of children and adults. The purpose of the article is to summarize the features of psychocorrectional and psychotherapeutic assistance to children and teachers of preschool educational institutions in war conditions in Ukraine.

Methodology. Analysis of scientific and practice-oriented psychological and

pedagogical literature, comparison, systematization and generalization of scientific and practical information relevant to the topic. Generalization of the author's experience in using methods of scientific and search, psychoeducational, and scientific and pedagogical work.

Results. The article analyzes the psycho-emotional states of preschool children growing up during the war, summarizes the experience of socio-psychological support of such children and psychological support of their educators. Life-changing technologies and techniques for working with psycho-emotional states of preschool children in the psychotherapeutic process are presented. The features of emotionally supportive communication with children in wartime are emphasized. Effective technologies of various areas of art therapy are presented for use in such work: play therapy, drawing therapy, fairy tale therapy, recommended children's fairy tales for psychotherapeutic work with children. The content of the training for teachers of preschool educational institutions is highlighted, developed for the purpose of prevention and psychoreaction of psycho-emotional states and mental health preservation of such specialists for working with preschool children in the stressful conditions of the Ukrainian present.

Keywords: socio-psychological support, preschool children, teachers of preschool educational institutions, art therapy technologies, training technologies.

Застереження: Автор заявляє, що його думки та погляди, висловлені в цьому рукописі, не підлягають впливу жодних організацій.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Корх Вера

Кандидат психологічних наук

доцент кафедри соціальної психології

КНУ імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0001-9686-0803

Електронна пошта: vira.korh@knu.ua

ПРО ЦЮ СТАТТЮ

Цитувати цю статтю

Корх Вера. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ТА ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ. 2025 Журнал «Соціалізація та розвиток людини» Т.7. №1. DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0005

Подано 15 вересня 2025 р. / Переглянуто 30 жовтня 2025 р. / Затверджено 16 листопада 2025 р. Опубліковано: 30 листопада 2025 р.

DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.1-0005

Відповідальний редактор – Світлана ПАЩЕНКО

ПРАВА ТА ДОЗВОЛИ

Авторське право: © 2025. **Корх Вера**. Це стаття з відкритим доступом, що розповсюджується за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0), яка дозволяє необмежене використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії за умови посилання на автора та джерело.